

Egy levéltárnok emléke.

Az idei május 24-én halt meg Al-Torjai Mike Sándor, az erdélyi királyi kormányshék levéltárának igazgatója. Hazai levéltártügyünk figyelemmel kísérésének megígérése, s azon viszonyért, mely szerint levéltáraink és azok őrei a hazai történelem ügyállásának kedvező vagy kedvezőtlen alakulására nagy befolyással vannak: e halált részvétellel kell köztudomásul vennünk, s a néhai életéből s munkássága eredményeiből hazai történelmünkkel kapcsolatban álló némely részleteket följegyezünk, s ez alkalomból és a jeles példányképre rámutatás által levéltáraink őreit hivatásuk magasb céljaira, sokszor fárasztó és unalmas foglalkozásaik tudományi nemesb oldalaira tisztelettel figyelmessé tettünk.

Mike Sándort, mint évek során a fogalmi szakban szolgáló tisztviselőt, hajlamai ezelőtt épen harmincz évvel Erdélyország közigazgatási legfőbb hatósága — a főkormányshék — levéltárába vonták. Ő e tudomány régészeti, történeti és diplomatikai részét kiválólag szerette. Szolgálnia kellvén: ez egyéni érdekét a haza érdekével akként egyeztetve, hogy az ország ezen adatokban gazdag, de történeti oldaláról kéllőleg sem nem ismert, sem nem méltányolt levéltárát minden részeiben alaposan megismerte. Az ismerkedés folyama még nevelte az e téren való munkálkodás iránti előszeretetét, s a régi irományokban való gyönyör-találás kedves érzetét fokozta. Személyes, szakértő s a közszolgálatra haszonnal befolyó levéltári munkássága azonnal el lön ismerve, de haladnia nem lehetett, — az idősebbség elve utjában állott. Azonban 1837-ben a kormányshék az országgyűlés folyama alatt Szebenbe rendeltetvén: a levéltárnak országgyűlési részével őt küldötték el — az ifju lajstromozót. Ott a közlevéltárakban kutatva, tudomására jött, hogy mikor 1790 ben

Erdély ösi alkotmánya visszaillesztésakor Szebenből (a hova szokta volt a bécsi kormány a Kolozsvártt székelő kormánysszék-
ket mindig áttenni, valahányszor az ország absolut rendszer-
szerént igazgattatott) a kormánysszék régi helyére visszaköltö-
zött, az országot és egyeseket illető igen sok s köztök nagybe-
csü közirományok ott maradtak, s egy nedves, sötét helyiségben
tartatván: már is szerfelett meg vannak rongálva, egy részök
el is rothadt. Illető helyre jelentést tevén: rá bízott azok Kolozs-
várra, rendeltetésök törvényes helyére szállítása és rendezése.
Az átszállítás és rendezés úgy lön végrehajtva, a fölfedezés le-
véltári belértéke olyan volt, hogy érette az udvar méltányosnak
ítélte — az ő kérelme nélkül — ezer ezüst-forint jutalmat adni.
A legbecsesebb iratok között, külön zár alatt őriztetik ma is egy
pár fontos iromány, melyek azon időben pusztultak el ned-
vesség és gondviseletlenség miatt csaknem egészen, s ez van
reájok írva: A szebeni rossz levéltár-kezelés saj-
nos bizonyítványa.

Néhány év mulva Mike a kormánysszéki levéltár aligazga-
tójává neveztetvén, s így természetes elemébe jutván: azonnal
annak rendezéséhez fogott; az eddigi rendszert lényegesen mó-
dosító javításokat gondolt ki, s felsőbb helybenhagyás után
alkalmazásba vette; a törvényes és közigazgatási ó levéltárakat
átvizsgálta s újból rendezte, a jegyzőkönyveket és nagy cso-
magból álló ügydarabokat elválasztotta, a peres felek jogiratait
s más becsesebbeket záros szekrényekbe helyezett; az udvartól
jövő rendeletekből s királyi leiratokból alakuló ugynevezett
királyi könyvek folytatását elintézte, az uralkodó-ház és ország
között létező kötelék, államszerződéses, diplomák, nemzetek
közötti accordák, a katholikus vallás és országos alapítványi
levelek, szóval a legfontosabb okmányok gyűjteményéből álló
Cista Diplomaticának nevezett legtartalmasabb irat-
szekrényt átvizsgálta, lajstromba vette, rendezte, hiányait kipó-
tolta, kiegészítette, az elrongyolott okmányokat megigazította,
az eltévedteket fölkereste, e fölött az egész levéltárt egyöntetű
fiókokba és szekrényekbe helyezte el, úgy, hogy bármely mívelt
ország levéltárával hasonlítható. Nincs egy szoba, de egy irat-
tartó fiók is, a mi a derék férfi keze és figyelme valamely
jelét ne mutassa.... Elvesztvén még 1837-ben Szebenben ka-

pott hűlés következtében hallását: nagyobb társaságokból vissza kelle vonulnia; családja körében s a levéltárban élte le azóta élete jobb részét. Ott volt egész naphosszat, késő estig; esős, kedvetlen időben ott is ebédelt. Fő öröme a levéltári munkásság volt. 1848—49 ben Urbán idejében sok becses iromány köszöni neki fennmaradását; voltak idők s az akkori kormányzásnak oly korlátolt elméjű tisztviselői, kik az egész levéltárt elégetendőnek, okleveleit, fejedelmekkel való szent kötéseinket múzeumba s tűzbe valóknak nyilván mondták, hű levéltárnokát bezárattással fenyegették. Az igazat érző levéltári ör nem rettent meg; oly érvekkel támadta meg az ily eljárást és nézeteket, s úgy védte a gondviselés alatt álló levéltár közigazgatási és országos fontosságát, hogy azokat lehetetlen volt megezáfolni. Végre is az erőszak hajlott meg; a napokig lepecsételve, katonai őrizet alatt álló levéltár megnyílt, ő és tisztviselő társai hatáskörükbe léptek, s az irományok ismét átadattak a közhasználatnak. A Cista Diplomatica sok fontos okiratai, az üldözöbe vett erdélyi unio-törvényezik eredeti példánya rejthelyen megőrzését az ország és történelem neki köszönheti.... Ezek halvány rajzai Mike érdemeinek, melyeket az erdélyi országos levéltár körül szerzett.

Nem csekélyek szolgálatai az erdélyi múzeum kezdeményezésében és megalapításában is. Midőn gróf Kemény József meghalt, az 1843 óta alvó múzeum-alapítási ügy még megindítva nem volt. A nemes gróf végrendeletében egy alapítandó erdélyi országos múzeumnak hagyományozta félmúzeummal felérő drága gyűjteményét. A hazafiak aggódtak, nehogy a kormány tán nem Kolozsvárra kezdeményezze. Az akkor visszavonultan élő lelkes gr. Mikó ő nagyméltósága élére állt a dolognak, s az alapító egyesület megalkothatásaért folyamodott. Mike azért, hogy e gyűjtemény idegen helyre, — más város kebelébe ne vitessék, önkényt vállalkozott, hogy ha addig, míg erdélyi magyar nemzeti múzeum lesz, az ő gondviselése alá bízva, az országos levéltárba teszik le, ő tudományos használatra elhelyezi, díj nélkül őrízi, s catalogust készít róla. A hazafiak, mint szintén a kormány is, elfogadták az ajánlatot: a gerendi könyv- és kéziratár az ország levéltárába beszállított. Ő felállította, arról több kötetre menő catalogust készített, ren-

dezte, hiányait kiegészítette, az elhanyagolt darabokat kellő helyökre tette, a hazai tudósoknál künlevöket visszaszerezte, a kik dolgozni kívántak, azoknak kész szolgálatukra volt, szóval: mindaddig gondját viselte, míg az erdélyi múzeum-egylet és maga a múzeum is, különösön a magyar történelmi társulat, nagyérdemü első elnökének nagy áldozatokkal egybekötött erélyes és eszélyes fáradozásai folytán, 1859—1860-ban alakulni kezdvén: e gyűjtemény annak helyiségeibe tétetett át. A múzeum igazgató-választmánya köszönetet szavazott több évi lelkes fáradozásaiért; ő bőven megjutalmazva érezte magát azon tudat által, hogy ily szép reményü tudományos intézet megalapításához járulhatott.

Egy másik érdeme ezen múzeum részére 1857-ben január 19-én tett ajánlata, melynek nevezetesebb részét ide igtatom, meg levén győződve, hogy az a történetkedvelő olvasót érdekelni fogja.

1. XIV—XVII. századbéli eredeti levelek, 5 ivrétü kötet.

2. Az erdélyi országgyűléseken hozott törvényczikkek 1540—1744-ig, kéziratban, 4 ivrétü kötet — azon innen nyomtatásban, 2 ivrétü kötet.

3. Az erdélyi országgyűléseken készült rendszeres bizottsági munkálatok 1728-tól 1843—44-ig; 25 kötet.

4. Erdély külön köz- és magánjogát illető gyűjtemények, 9 ivr. kötet.

5. Erdély hivatali személyzete, rendszeresen kidolgozva, 1692 től 1848-ig, 1 ivrétü kötet.

6. Erdélyi nemzetségek és családok leszármazási táblái 23 ivr. kötet.

7. Egyveleg czimü nagyobb művek gyűjteménye: a) Hórvilág. b) Visszakapcsolt részek. c) Székely nemzetről. d) Apor Péter minden munkái. e) Rákóczi Ferencz időkorá. f) Kolozsvár történetét illetők. g) Erdélyi országos alapok. h) Katholikus alapítványok — együtt 15 ivr. kötet.

8. Egyveleg czimü kisebb gyűjtemény: a) Észrevételek Szász Károly syllogájára. b) Szebeni-szász plébánusok. c) Censur Cathedraticus. d) Vizaknai gerébség. e) Sinkai oláh krónikája. f) Huszti ó- és új Daciája kéziratban. g) Gr. Kemény eredeti levelei, együtt 5 kötet.

9. A leleszi és monostori convent, fejérvári káptalan, a szebeni fiscalis és városi, a lutheranus püspöki, udvari erdélyi cancellariai, anspachi, magyar királyi udvari kamarai, és dévai uradalmi levéltárak, úgy az Apafi, Baresai, Bánfi, Kemény, Kendefi, Andrási, Prinyi nemzetségek és jezsuita-atyák levéltárainak kisebb-nagyobb lajstrom-kivonatai 4 köt.

10. Erdély helységeinek ismertetésére tartozó A— Z betűk alatt 23 ivr. kötet.

Feles hirlap : u. m. a Magyar Kurir 1811-től 1831-ig ; Erdélyi Híradó 1832—1847. Ellenőr, Honvéd, 1848—49-ki Közlöny, együtt 105 darab.

„E felett — így zárodik be az ajánlat — mind annak, valami a gróf Kemény József gyűjteményéből hiányzik, (milyen-ha jól emlékszem, az 1740-beli Diaetale Protocollum) és az enyémbe megtalálható leszen, valamint azt a nagy ember életében is tettem, az ő gyűjteménye kiegészítésére örömmel, készséggel átengedem, ajánlom.“

Tehát közel 200, többnyire ivrétü kötet kézirati gyűjtemény — nagy részt saját kézírása — melynek tárgya Erdély statistikája, földirata, diplomatikája, egyházi s köztörténete ; nagy részt eredeti vagy eredetiekből vett másolatok ; számos közülök oly gazdag, mondhatni teljes, egy része annyira rendszeres, hogy átnézve, és itt-ott simítva, mostani alakjában is a tudomány hasznára ki lehetne adni. Amint értestültünk, adtak is ki belőlök a néhai beleegyezésével már többeket ; egy n e m z e d é k r e n d i m ü v é t pedig lelki barátja gróf Lázár Miklós, s egy másikat — az Erdélyország hivatali személyzete címűt — alulírt, mint leánya után örököse, szándékoznak az öreg tudós neve alatt majdan kiadni.... E gyűjtemény tudományi értékét meghatározni nem tartozik ránk. Ha a hagyaték-tárgyalás remélhető bevégeződésével az átadás megtörténik, a hasoulókkal foglalkozó múzeumi bizottság meg fogja tenni, s az eredményt kétségkívül köztudomásra juttatja.

Lám mily széppé s fontossá lesz a magában igénytelen hivatal is, ha oly férfi tölti be, ki azt magasb jelentőségében fogja fel, s annak gépies munkarészeivel értelmesség által a tudomány szépségeit párosítani képes. Az egyszerű levéltárnok mily hasznossá tudta magát tenni, hivatalának, honfitársainak, a közigaz-

gatásnak és tudománynak ! Tisztviselő-társai szerették, a felsőbbek előtt érdemei még életében elismertettek, — a hazafiak általános tiszteletét bírta, s nevét országszerte méltánylólag emlegetik. Hogy tisztább fogalmat adjunk széplelkű egyéniségéről, idézünk néhány, saját tollából s szívéből eredt szót. Midőn nyugalmaztatását kérte, így zárta be kérését : „A hatvan-nyolcz esztendő betöltött öreget az öregséggel növekedő gyengeségek, kedvetlenségek akadályozzák hivatala pontos folytatásában ; érzem naponként hanyatlásomat, tapasztalom, hogy minden igyekezetem mellett sem felelhetek meg a bennem vett bizodalomnak ; erős, egyenes, nem a sirba görbedt vállak szükségesek a közszolgálatra, az elaggott csak akadály az ifjak előre-törekedő igyekezetének.“ Azon főkormányi szám után, mely alá e kérelmét beadta, a nagy gr. Teleki Sámuel marosvásárhelyi könyvtára ajtaján s catalogusa czimlapján levő im e jelmondatát írta :

Haec mihi curarum nequies, haec nocte vel atra
Lumen, et in solis haec mihi turba locis.

A király felség megadván a kért nyugalmaztatást, egyzersmind hosszas és érdemdús szolgálattételét elismerésre méltónak nyilatkoztatta. Midőn nem sokára meghalt, a sajnós hír közrészvétet költött ; a kir. kormányshöz arról szomorú-jelentéséből hivatalosan értesülvén, ily végzésben tanusította részvétét : „Mike Sándor 45 éves hivataloskodása s különösen az országos levéltár körüli fáradhatlan munkássága és a történelem felvilágosítására szolgáló régi adatok utáni búvárkodása és azok rendbeszedésére fordított éjjeli-nappali ernyedetlen gondossága által úgy az élők méltánylására, mint az utókor megemlékezésére magát érdemessé tévén : szomorú jelentése tétessék el a levéltárba.“

A mit a sok érdemű férfiúért az erdélyi kormányshöz tett, kötelesség-teljesítés volt ; a tudományé, a magyar irodalomé szintén az, hogy a hű munkás emlékére áldást kívánjunk, s nevét tiszteletben tartsuk.

JAKAB ELEK.